

: રૂપરેખા :

- 2.0 ઉદ્દેશો
- 2.1 પ્રસ્તાવના
- 2.2 સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની સામાજિક સંસ્થા તરીકે વૃદ્ધિ
 - 2.2.1 રિનેશન્સ અને ઔદ્યોગિક ક્રાંતિની અસર
 - 2.2.2 છાપવાની શોધ
 - 2.2.3 શિક્ષણનો સાર્વત્રિક ફેલાવો
 - 2.2.4 સાક્ષરતાનો ફેલાવો
 - 2.2.5 સંસ્કાર સંપન્ન પરોપકારી વ્યક્તિઓ અને સંસ્થાઓ
 - 2.2.6 જ્ઞાન અને માહિતી માટે પ્રેરણા
 - 2.2.7 મનોરંજન અને કુરસદના સમયનો ઉપયોગ
- 2.3 સાર્વજનિક ગ્રંથાલય અને સમાજ
- 2.4 સામાજિક સંસ્થા તરીકે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની લાક્ષણિકતાઓ
 - 2.4.1 સાર્વજનિક ગ્રંથાલય એટલે શું
 - 2.4.2 સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના મહત્વના લક્ષણો
- 2.5 સમાજ માટેની સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોની જવાબદારી : સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની સામાજિક ભૂમિકા
 - 2.5.1 સમાજનું સ્વશિક્ષણ કેન્દ્ર
 - 2.5.2 પ્રાદેશિક માહિતી કેન્દ્ર
 - 2.5.3 સમાજનું સાંસ્કૃતિક કેન્દ્ર
 - 2.5.4 મનોરંજન અને સુખાકારીના કુરસદના સમયના તંદુરસ્ત ઉપયોગનું કેન્દ્ર
 - 2.5.5 અક્ષરજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિઓમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલય મદદરૂપ ભૂમિકા
 - 2.5.6 બાળકમાં વાચનટેવ અને સર્જનાત્મકતાનો વિકાસ
 - 2.5.7 સમાજના પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિવાળા વિભાગોને સેવાઓ
 - 2.5.8 સમાજની જુદી જુદી જરૂરિયાતો માટે ગ્રંથસંગ્રહનો વિકાસ અને સેવાઓ સ્વીકારવી
 - 2.5.9 સમાજની નિષ્પક્ષપાત લોકશાહી સંસ્થા તરીકે
- 2.6 સારાંશ
- 2.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો
- 2.8 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 2.9 સંદર્ભો અને વિશેષ વાચન

2.0 ઉદ્દેશો (OBJECTIVES)

- ◆ આ એકમના અધ્યયન બાદ તમે આ બાબતથી સક્ષમ બનશો.
- ◆ સમાજમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની ભૂમિકા જાણશો.
- ◆ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની લાક્ષણિકતાઓ સમજશો; અને
- ◆ સામાજિક સંસ્થાઓ તરીકે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોના કાર્યોની કદર કરશો.,

2.1 પ્રસ્તાવના (INTRODUCTION) :

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સામાજિક સંસ્થા છે. સમાજના ફાયદા અને પ્રગતિ માટે તે સંસ્થાનું નિર્માણ અને મરામત કરવામાં આવે છે. વ્યક્તિગત જીવની અને સામૂહિક સમૃદ્ધિમાં તે અગત્યની ભૂમિકા અદા કરે છે. એકમમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની સામાજિક ભૂમિકા અને કાર્યો અને સમાજની સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતાની ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે. આ એકમ યુનેસ્કો સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ઘોષણાપત્ર, 1994ની અદ્યતન આવૃત્તિ નજરમાં રાખીને તૈયાર કરવામાં આવેલ છે.

2.2 સામાજિક સંસ્થા તરીકે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની વૃદ્ધિ (GROWTH OF PUBLIC LIBRARY AS SOCIAL INSTITUTION)

સમાજે સ્થાપેલ ઘણી સંસ્થાઓમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલય તેમાંની એક છે. તે સમાજની શૈક્ષણિક મનોરંજનાત્મક અને માહિતીની જરૂરિયાતને સંતોષે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય જે આજે આપણને નજરે આવે છે તે 19મી સદીમાં પશ્ચિમના દેશોમાં પ્રકાશમાં આવ્યા હતા. નીચેના સામાજિક પરિબળોએ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયને સામાજિક સંસ્થા તરીકે વૃદ્ધિમાં અસર કરી છે.

2.2.1 રિનેસન અને ઔદ્યોગિક ક્રાન્તિની અસર (Impact of Renaissance and Industrial Revolution)

યુરોપમાં રિનેસને શિખવામાં અને વિદ્યતાનો રસ્તો ખુલ્લો કરી ફરીથી ઉત્સાહ જગાડ્યો, મધ્યયુગીન જે મધ્ય યુરોપમાં અટકાવેલ. તેણે જ્ઞાન અને વિદ્યાની પ્રેરણાનું નિર્માણ કર્યું. બીજી બાજુ ઔદ્યોગિક ક્રાંતિએ સરંજામ શાહીના મૃત્યુને ઘૂંટણીએ પાડ્યું અને મૂડીવાદની ચડતીની પરિસ્થિતિ નિર્માણ કરી. લોકોને સરંજામશાહીમાંથી મુક્ત થઈ શિક્ષણની જરૂરિયાત સમજાવી. શિક્ષણના ફેલાવાએ વાચનની પ્રેરણા આપી, જેણે છેવટે સાર્વજનિક અને અન્ય ગ્રંથાલયોના આવિષ્કાર માટે દોરવણી આપી જે વાચન અને વિદ્યાની સગવડો પૂરી પાડે છે.

2.2.2 મુદ્રણકલાની શોધ (Invention of Printing)

શાહી અને કાગળની શોધ અને છેવટે 16મી સદીમાં મુદ્રણની શોધ થઈ. જેણે પ્રકાશનમાં ઘણી નકલોની ઉપલબ્ધિ કરી આપી, જેથી સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના વિકાસનો માર્ગ ખોલ્યો જ્યાં છાપેલી નકલો લોકોના ઉપયોગ માટે ઉપલબ્ધ બની.

2.2.3 શિક્ષણનો સાર્વત્રિક ફેલાવો (Spread of Universal Education)

લોકશાહી અને લોકશાહીની હિમાયતી સંસ્થાઓના વિકાસની સાથે, તેવું લાગે છે કે સમાજનો વિકાસ શિક્ષણનો ફેલાવા સિવાય પ્રાપ્ત ન થઈ શકે, જે છેવટે માનવ સંસાધનોના આર્થિક વિકાસને દોરવણી આપે છે. વિશ્વના જુદા જુદા દેશોમાં સાર્વત્રિક શિક્ષણની માંગ વધી હતી. જ્યારે કેટલાક દેશોએ સાર્વત્રિક શિક્ષણના આદરમાં મહત્વની પ્રગતિ પ્રાપ્ત કરી હતી. ઘણા દેશો હવે પછી આ લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરશે. શિક્ષણના ફેલાવાની જુદા જુદા દેશોમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની વૃદ્ધિ ઉપર સીધી અસર થઈ છે. સામાજિક સંસ્થાઓમાં પ્રાપ્ત કરેલું શિક્ષણ યાદ રાખવા અને ફેલાવો કરવા ગ્રંથાલય મહત્વની સામાજિક સંસ્થા તરીકે સ્વીકારાય છે.

2.2.4 સાક્ષરતાનો ફેલાવો (Spread of literacy)

આખી દુનિયામાં ફેલાયેલા પ્રૌઢ શિક્ષણની પ્રવૃત્તિઓ જુદા જુદા દેશોમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના વિકાસના નિર્માણની પ્રેરણા આપે છે. અનુસાક્ષરતાના તબક્કે સાર્વજનિક ગ્રંથાલય થવા માટેની આવશ્યક સામાજિક સંસ્થા તરીકે સ્વીકાર થાય છે. નવું અક્ષરજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનારને યાદ રાખવામાં અને ફેલાવો કરવામાં મદદરૂપ બને છે.

2.2.5 સંસ્કાર સંપન્ન પરોપકારી વ્યક્તિઓ અને સંસ્થાઓની ભૂમિકા (Role of Enlightened Philanthropic Persons and Institutions)

કેટલાક સંસ્કાર સંપન્ન પરોપકારી વ્યક્તિઓ અને સંસ્થાઓએ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના વિકાસમાં મહત્વની ભૂમિકા અદા કરી છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની વૃદ્ધિમાં તેઓએ મોટી નાણાંકીય સહાય અને નેતૃત્વ પણ પૂરું પાડ્યું છે. યુ.કે.માં એન્ડ્રુ કાર્નેગી અને ભારતમાં વડોદરાના મહારાજા સયાજીરાવે મહત્વની ભૂમિકા અદા કરી છે. આ સંદર્ભમાં તેઓ બંનેને ઉદાહરણ તરીકે આલેખી શકાય.

2.2.6 જ્ઞાન અને માહિતી માટે પ્રેરણા (Urge for knowledge and Information)

શિક્ષણના ફેલાવા સાથે, પુરુષ અને મહિલામાં જ્ઞાન અને માહિતીની પ્રેરણા વિકાસ માટેના નીચેની કારણો છે. (અ) સમાજના ઝડપી બદલાતા વાતાવરણમાં તેઓ તેમની જાતે જાણકારી મેળવે (બ) સ્પર્ધાત્મક વિશ્વનો સામનો કરવો અને અસ્તિત્વ માટે મુશ્કેલીઓમાંથી બહાર નીકળવું. અને (ક) વ્યક્તિગત અને સમાજના સામાજિક આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક વિકાસ માટે. જ્ઞાન અને માહિતીની આ પ્રેરણા મેળવવા સામાન્ય લોકો ગ્રંથાલયમાં જઈને તેના સંસાધનો અને સેવાઓનો ઉપયોગ કરે છે.

2.2.7 મનોરંજન અને કુરસદના સમયનો ઉપયોગ (Recreation and use of

Leisure time)

મનોરંજનાત્મક વાચન અને કુરસદના સમયનાં સદ્ઉપયોગ માટે પુસ્તકો, સામયિકો, વર્તમાનપત્રો વગેરેની માંગણી (સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની સંસ્થાઓનો પણ વિકાસ થાય છે) સાર્વજનિક ગ્રંથાલય દ્વારા આયોજિત જુદી જુદી સાહિત્યિક, સાંસ્કૃતિક અને શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓમાં તેમની ભાગીદારી દ્વારા સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનો વિકાસ થાય છે.

2.3 સાર્વજનિક ગ્રંથાલય અને સમાજ : (PUBLIC LIBRARY AND THE SOCIETY)

ઓગણીસમી સદીમાં યુરોપમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયનો વિકાસ આધુનિકતાની ઓળખમાં થયો. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની રચના માટે યુરોપમાં સામાજિક પરિસ્થિતિ અનુકૂળ હતી. વધારામાં, યુરોપમાં રાષ્ટ્રવાદનો વિકાસ કે જે સમયની ઐતિહાસિક લાક્ષણિકતા હતી, બીજા સામાજિક પરિબળો જેવા કે મતાધિકારની રાજકીય ચળવળ, શિક્ષણનો ફેલાવો, જ્ઞાનનો લોકોમાં ફેલાવો, લોકશાહીનો ફેલાવો અને લોકશાહીની હિમાયતી સંસ્થાઓની સીધી અસર અને સામાન્ય પ્રેરણાથી સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની વૃદ્ધિ થઈ છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની વૃદ્ધિનો પ્રારંભ મોટેભાગે ઉદારમતવાદીઓ, પ્રગતિશીલ વ્યક્તિઓ અને નાના સામાજિક જૂથના ઉત્સાહના પ્રયત્નોથી થયેલ છે.

સમાજે તેની જુદી જુદી યોગ્ય જરૂરિયાતો માટે વિવિધ પ્રકારના સંસ્થાઓની સ્થાપના અને નિભાવ કર્યો છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય તેમાંની એક સંસ્થા છે કે જે શિક્ષણ, સાંસ્કૃતિક, મનોરંજન અને માહિતીની જરૂરિયાત તરફ નજર રાખે છે.

જુદી જુદી સંસ્થાઓ કે જે શૈક્ષણિક, સાંસ્કૃતિક, મનોરંજનાત્મક અને માહિતીની જરૂરિયાત પરત્વે ચિંતા કરે છે તેના ઉદાહરણ નીચે મુજબ છે.

પ્રવૃત્તિઓ	સામાજિક સંસ્થાઓ
જુદી જુદી કક્ષાએ ઔપચારિક શિક્ષણ	શાળાઓ (પ્રાથમિક અને માધ્યમિક મહાવિદ્યાલયો, વિશ્વવિદ્યાલયો, વ્યવસાયિક અને રોજગાર સંસ્થાઓ, ટી.વી. (દૂરવર્તી શિક્ષણ) વગેરે
સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	જુદું જુદું સાહિત્યિક, મ્યુઝીક, નૃત્ય, નાટક, લલિતકળા, લોકસાહિત્ય અને કળાઓ, શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક સંસ્થાઓ, ટી.વી., રેડિયો વગેરે.
મનોરંજનાત્મક અને કુરસદના સમયની પ્રવૃત્તિઓ	નાટક ગૃહ, ચલચિત્રો, રમતગતમની સંસ્થાઓ. ટી.વી. રેડિયો, વગેરે
માહિતી પ્રવૃત્તિઓ	સરકારી અને બીન-સરકારી સંસ્થાઓ અને સંગઠનો, સમાચારપત્ર, રેડિયો, ટી.વી. વગેરે
શૈક્ષણિક સાંસ્કૃતિક, મનોરંજનાત્મક અને સામાજિક માહિતી પ્રવૃત્તિઓ	ગ્રંથાલયો અને મ્યુઝીયમો - સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો

જો નીચેના મુદ્દાઓથી ચકાસવામાં આવે તો સાર્વજનિક ગ્રંથાલય અને સમાજ વચ્ચેના સંબંધો યોગ્ય રીતે સમજી શકાય.

- (અ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલય એટલે શું અને સામાજિક સંસ્થા તરીકે તેના લક્ષણો કયા છે, અને
(બ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયનું જીવન ધ્યેય અથવા સાર્વજનિક ગ્રંથાલયનાં સામાજિક કાર્યો.

2.4 સામાજિક સંસ્થા તરીકે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયનાં લક્ષણો (CHARACTERISTICS OF A PUBLIC LIBRARY AS SOCIAL INSTITUTION)

સમાજની શૈક્ષણિક, સાંસ્કૃતિક અને મનોરંજનાત્મક અને માહિતીની જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા સાર્વજનિક ગ્રંથાલયનો ઉદ્ભવ થયો હતો. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય કાર્યક્ષેત્રે અને લક્ષણો ઉપરથી આધુનિક લોકશાહી સમાજ પ્રત્યે તેની જવાબદારી સ્પષ્ટ છે. જાહેર ગ્રંથાલયનું કાર્યક્ષેત્ર અને ખાસીયતો યુનેસ્કો સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ઘોષણા પત્ર (પ્રથમ પ્રકાશન 1949 જે બાદ સુધારીને 1972 અને 1994) સૂચવેલ, જે પારદર્શક સ્પષ્ટીકરણ છે કે તે સામાજિક સંસ્થા છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની ખાસિયતો અથવા લાક્ષણિકતાઓ આ પ્રમાણે છે :

2.4.1 સાર્વજનિક ગ્રંથાલય એટલે શું (What is a Public Library)

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય જ્ઞાનનું સ્થાનિક પ્રવેશ દ્વાર છે. જે વ્યક્તિગત અને સામાજિક જૂથને જીવનપર્યન્ત શિક્ષણ, સ્વતંત્ર નિર્ણય શક્તિ અને સાંસ્કૃતિક વિકાસની પ્રાથમિક ભૂમિકા પૂરી પાડે છે. તે સ્થાનિક માહિતી કેન્દ્ર છે, જે તેના ઉપભોક્તાઓને તમામ પ્રકારનું જ્ઞાન અને માહિતી નિર્માણ કરી ઉપલબ્ધ બનાવે છે. તે શિક્ષણ સાંસ્કૃતિક અને માહિતી માટેનું જીવંત બળ છે તથા લોકોમાં આધ્યાત્મિક કલ્યાણ અને શાંતિને ઉત્તેજન આપનાર આવશ્યક પ્રતિનિધિ છે.

2.4.2 સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની મહત્વની લાક્ષણિકતાઓ

(Important Features of a Public Library)

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની કેટલીક મહત્વની લાક્ષણિકતાઓ આ પ્રમાણે છે :

- (અ) સમાન પ્રાપ્તિ : સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની સેવાઓ ઉંમર, જાતિ, ધર્મ, રાષ્ટ્રીયતા, ભાષા, અથવા સામાજિક મોભાના ભેદભાવ વગર સમાનતાના ધોરણે પૂરી પાડે છે. બીજા શબ્દોમાં તે સમગ્ર સમાજ માટે ખુલ્લું છે.
- (બ) વિનામૂલ્યે સેવાઓ : સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સૈદ્ધાંતિક રીતે વિના મૂલ્યે છે. બીજા શબ્દોમાં, સમાજનો કોઈ પણ વ્યક્તિ પુરુષ/સ્ત્રી સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓનો લાભ કોઈપણ જાતની ફી સિવાય લઈ શકે.
- (સી) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની જવાબદારી સ્થાનિક અથવા સત્તામંડળોની છે.
- (ડી) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના કાયદાકીય અને નાણાંકીય આધારો : સાર્વજનિક ગ્રંથાલયને રાષ્ટ્રીય અથવા સ્થાનિક સરકાર દ્વારા અનિવાર્યપણે કાયદાકીય અને નાણાંકીય ટેકો હોવો જોઈએ. સાંસ્કૃતિકતા, માહિતી પૂરી પાડવી, અક્ષરજ્ઞાન અને શિક્ષણ માટે તેની પાસે આવશ્યક ઘટકો અને લાંબા ગાળાની વ્યૂહરચના હોવી જોઈએ. સમાજની લોકપ્રિય માંગના આધારમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલય અધિનિયમ આવશ્યક સામાજિક ક્રિયા છે. સાથે સાથે સ્થાનિક અને રાષ્ટ્રીય સરકારો સામાજિક જરૂરીયાતોને નાણાંકીય જવાબદારીની મંજૂરી આપે તેટલું જ નહીં પણ તેની સેવાઓનું સાતત્ય અને વિકાસની બાંહેધરી જોઈએ.

ઉપરોક્ત ચર્ચાના આધારે તારણ ઉપર આવી શકાય કે સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સમાજ દ્વારા તેના સભ્યોના વિકાસ માટે નિર્માણ પામે, નિભાવ પામે અને કાર્યાન્વિત થાય.

2.5 સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની સામાજિક ભૂમિકા (SOCIAL ROLE OF PUBLIC LIBRARY)

યુનેસ્કો સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ઘોષણાપત્ર (1994) ના સૂચવ્યા અનુસાર સાર્વજનિક ગ્રંથાલયનું જીવન ધ્યેય નીચે મુજબ છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોની આ સમાજ પ્રત્યેની જવાબદારીઓ છે.

2.5.1 સમાજનું સ્વશિક્ષણ કેન્દ્ર (Self Education Center of The Society)

વ્યક્તિઓને ઔપચારિક શિક્ષણ હોવું જોઈએ, તેની કક્ષાનું કોઈપણ શિક્ષણ હોય, સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના સંસાધનો ફી પ્રવેશ હોવો જોઈએ. જેનાથી રાખી શકે, સુધારો કરી શકે અને તેણે મેળવેલ શિક્ષણ વિસ્તારી શકાય, ફરીથી, વ્યક્તિ પાસે ઔપચારિક શિક્ષણ ન હોય તે પણ સ્વ-શિક્ષણ માટે સાર્વજનિક

ગ્રંથાલયનો ઉપયોગ કરી શકે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની સેવાઓ વ્યક્તિગત અને સ્વશિક્ષણ આ ઉપરાંત ઔપચારિક શિક્ષણમાં તમામ તબક્કે આધાર આપે છે. વ્યક્તિગત સર્જનાત્મક વિકાસ માટે પણ તે તક પૂરી પાડે છે. બીજા શબ્દોમાં, સાર્વજનિક ગ્રંથાલય એ જીવન પર્યંત શિક્ષણ અને સ્વતંત્ર નિર્ણય રચનાની સામાજિક સંસ્થા છે.

ઔપચારિક શિક્ષણ અને સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓ બંને વચ્ચે તફાવત છે. ઔપચારિક શિક્ષણમાં કોઈપણ વ્યક્તિએ માળખાગત રીતે અભ્યાસ કરવાનો રહે છે, વિશિષ્ટ જ્ઞાન ક્ષેત્રમાં અભ્યાસક્રમ અને મૂલ્યાંકન અને શિક્ષણ પદ્ધતિને અનુસરીને પસાર થવાનું હોય છે, જ્યારે સાર્વજનિક ગ્રંથાલય મર્યાદા સિવાય, ઘણી અનૌપચારિક રીતે કોઈપણ પ્રકારની ઔપચારિકતા સિવાય, સ્વ-શિક્ષણ પૂરું પાડે છે. બીજો તફાવત, ઔપચારિક શિક્ષણ કોઈપણ સ્તરે, અંત આવે છે, કે જ્યારે સાર્વજનિક ગ્રંથાલય દ્વારા સ્વ-શિક્ષણનો અવકાશ જીવનપર્યંત છે.

2.5.2 સામુદાયિક માહિતી કેન્દ્ર (Community Information Centre)

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયનું એક વધારે મોટું સામાજિક કાર્ય બધા જ વિષયો અને એકમોની અદ્યતન હકીકતો અને માહિતી કોઈ એકને અને બધાને પૂરી પાડે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય દ્વારા સામુદાયિક માહિતી સેવાઓ સંગઠિત કરવા નીચેની બાબતો, ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે.

- (એ) તેણે વ્યક્તિગત અને સમુદાયની જીવન અને આજીવિકા ઉપરની માહિતી પૂરી પાડવી.
- (બી) તેણે તમામ નાગરિક સમુદાયોને તમામ પ્રકારની માહિતીની ખાત્રી આપવી જોઈએ.
- (સી) સ્થાનિક સાહસિકો, મંડળો અને રસ ધરાવતા જૂથોને પર્યાપ્ત માહિતી સેવાઓ પણ તેણે આપવી.
- (ડી) તેનો સંગ્રહ અને સેવાઓ એવી રીતે સંગઠિત હોવા જોઈએ જે સ્થાનિક પ્રદેશમાં ગ્રામ અને શહેરી વિસ્તારોમાં જુદા જુદા વિભાગોની માહિતીની જરૂરિયાત માટે સક્ષમ હોય.
- (ઈ) તેણે વ્યક્તિગત અને સમાજની વાસ્તવિક અને સંભવિત બંને માંગ અંગે અગાઉથી જોવું જોઈએ, અને
- (એફ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓમાં આધુનિક યાંત્રિકીના અમલ સંદર્ભે, તે માહિતી અને કમ્પ્યુટર સાક્ષરતા અને નેટવર્ક શોધ કૌશલ્ય માટે તેણે સરળતા કરી આપવી જોઈએ.

સામાન્ય સંદર્ભ અને માહિતીસેવાઓ ઉપરાંત સાર્વજનિક ગ્રંથાલયે સ્થાનિક લોકોની ચોક્કસ માહિતીની જરૂરિયાતનો વિચાર કરતા પ્રાદેશિક સાંસ્કૃતિકતા અને શૈક્ષણિક સ્તરો, રોજગારીની તકો, જાતિ, ભાષાશાસ્ત્ર અને ધાર્મિક તફાવતો, વગેરે, સામુદાયિક માહિતીસેવા સંગઠિત કરતી વખતે આ તમામ સ્થાનિક પરિબળોને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.

સામુદાયિક માહિતી સેવાઓ સમાજની જરૂરીયાતો વિષે નીચે પ્રમાણેની બે પ્રકારની માહિતીની સંભાળ લે છે.

- (અ) વ્યક્તિગત માહિતીની જરૂરિયાતમાં ખોરાક, કપડાં, તંદુરસ્તી, મકાન, શિક્ષણ, બચત, રોકાણ, સુખસગવડ, સમસ્યા, કાનૂની હક્ક, રોજગારી, મુસાફરી, વાતાવરણ, ધંધો વગેરેને લગતી
- (બ) નાગરિકોની સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય જવાબદારીઓ અને ફરજો, સ્થાનિક સરકારની કાર્યરીતિ, પર્યાવરણ નિયંત્રણ અને યોજના વિકાસ વગેરેને લગતી માહિતી.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સમુદાય સાથે જોડાયેલ છે. અને તે એક માત્ર સામુદાયિક સાધન છે કે જે નાગરિકોને તેની બધી જ જરૂરી માહિતી સાથે સંબંધિત છે.

2.5.3 સમાજ માટેનું સાંસ્કૃતિક કેન્દ્ર (Cultural Center for the Society) :

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સમાજની તેણે સ્વીકારેલી જવાબદારી પૂરી કરવા, સાંસ્કૃતિક કેન્દ્ર તરીકે કાર્ય કરે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયમાં માનવજાતના જુદા જુદા સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રોના બધા જ પ્રલેખો નોંધીને શ્રેષ્ઠતમ સંગ્રહ કરવામાં આવે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓ સાંસ્કૃતિક વારસાની જાગૃતિને ઉત્તેજન આપે છે. કળા અને સાહિત્યની કદર કરે છે. વૈજ્ઞાનિક પ્રાપ્તિ અને ફેરફારમાં રસ લે છે. સાંસ્કૃતિક અભિવ્યક્ત થતી બધી જ દૃષ્ટિની અને જુદી જુદી ચેષ્ટાની કળાની પ્રાપ્તિ પણ તે પૂરી પણ તે પૂરી પાડે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવા વ્યક્તિગત અને સામાજિક જૂથનો પ્રાથમિક સ્તરે સાંસ્કૃતિક વિકાસની

જોગવાઈ કરે છે. સમાજના આંતર સાંસ્કૃતિક સંવાદ અને સાંસ્કૃતિક વિવિધતા ને સંમતિ આપી ઉત્તેજન પૂરું પાડવું તે સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાનું એક જીવન ધ્યેય છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય નોંધાયેલ પરંપરાને જ ઉત્તેજન આપે છે તેટલું જ નહિ પણ મૌખિક પરંપરાને પણ ઉત્તેજન આપે છે, સાંસ્કૃતિક વિવિધતાનું રક્ષણ કરે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય તરીકે એ પણ અપેક્ષા રાખે છે કે સ્થાનિક લોકોના સાંસ્કૃતિક જરૂરિયાતો મળી રહે, તે સ્થાનિક ઇતિહાસ સંગ્રહનો વિકાસ કરે છે, દા.ત. પ્રલેખોનો સંગ્રહ જેમાં વિશિષ્ટ સ્થાનનું સાંસ્કૃતિકને લગતું સાહિત્ય હોય. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ઉપભોક્તાને આકર્ષવા જુદા જુદા પ્રકારના સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમોનું આયોજન પણ કરે છે.

2.5.4 મનોરંજન અને કુરસદના સમયના તંદુરસ્ત ઉપયોગનું કેન્દ્ર (Centre For Recreation And Healthy Use Of Leisure Time)

મનોરંજનાત્મક વાચન, આધ્યાત્મિક વિકાસ અને પ્રેરણા માટે વાચન પુરુ પાડીને સાર્વજનિક ગ્રંથાલય કુરસદના સમયનો તંદુરસ્ત ઉપયોગની સેવાઓ પૂરી પાડે છે. દશ્ય શ્રાવ્ય સાધનો જુદા જુદા સાહિત્ય - સંબંધી કામના પત્રકો, કળાકામ ઉપર જીવનચરિત્રો અને આત્મચરિત્રો, પ્રવાસ પુસ્તકો, રમતગમત ઉપર કૃતિઓ, આધ્યાત્મિક વિકાસ અને સામયિકો, વગેરે વાચનનો સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સારો સંગ્રહ કરે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ઉપભોક્તાને આકર્ષવા માટે જુદા જુદા પ્રકારના સાહિત્ય-સંબંધી અને સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમોનું આયોજન પણ કરે છે. બીજા શબ્દોમાં, સાર્વજનિક ગ્રંથાલય તમામને નવરાશનો નિર્દોષ અને ઉચ્ચ ઉપયોગ પૂરો પાડે છે.

2.5.5 સાક્ષરતા પ્રવૃત્તિઓમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની આધાર આપતી ભૂમિકા :

(Supporting Role of Public Library in Literacy Activities)

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય અક્ષરજ્ઞાન પ્રવૃત્તિ અને ચળવળમાં અગત્યની ભૂમિકા અદા કરે છે. તમામ ઉંમરના જૂથ માટે અક્ષરજ્ઞાન પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યક્રમોને આધાર આપે છે, જરૂર જણાય તો આવી પ્રવૃત્તિઓનો આરંભ કરે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય અનુસાક્ષરતા કાર્યક્રમમાં નીચેની સગવડો પૂરી પાડીને હકારાત્મક ભૂમિકા અદા કરે છે.

- (અ) નવશિક્ષિતની જિંદગી અને આજીવિકાને લગતું સારું વાચન અને દશ્ય શ્રાવ્ય સાધનોનો સંગ્રહ કરે છે.
- (બ) જે જગ્યાએ શક્ય હોય તો, નવશિક્ષિતો માટે અલગ વાચન ખંડ, સરસ અને આકર્ષક વાચન અને દશ્ય શ્રાવ્ય સાધનોનો સંગ્રહ.
- (ક) વાચન અને દશ્ય શ્રાવ્ય સાધનોની જોગવાઈ માટે ગ્રંથાલય અંદાજપત્રમાં નવશિક્ષિતો માટે નિયમિત જોગવાઈ,
- (ડ) નવશિક્ષિતોની માંગની સંભાળ લેવા માટે યોગ્ય પૂર્વાભિમુખ સક્ષમ કર્મચારીઓ,
- (ઈ) નજદીકના સાક્ષરતા કેન્દ્ર સાથે સંપર્કમાં રહી પ્રારંભિક તબક્કે નવા શિક્ષિતોને આ સાક્ષરતા કેન્દ્ર દ્વારા વાચન સામગ્રી પૂરી પાડે છે. આ નવશિક્ષિતોને ગ્રંથાલય સેવાઓ પ્રત્યે આકર્ષશે.
- (એફ) નવા શિક્ષિતો સાથે જૂથ ચર્ચા અને વાચન, તેમનામાં વાચન ટેવ વિકસાવશે.
- (જી) નવશિક્ષિતોની જિંદગી અને આજીવિકાને લગતી માહિતી સેવાઓ
- (એચ) નવશિક્ષિતો અને નિરક્ષરોને અક્ષરજ્ઞાન અને ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિઓમાં આકર્ષવા તેમને મૌખિક સેવાઓ આપવી

સમાજ નિરક્ષરતામાંથી મુક્ત બને એ સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાનું મિશન છે.

2.5.6 બાળકોમાં વાચનટેવનો વિકાસ અને સર્જનાત્મકતા (Developing Reading Habits and Creativity Among the Children)

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓ બાળકની જરૂરિયાતોનું ખાસ ધ્યાન રાખે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયમાં બાળકોનો વિભાગ સંગઠીત અને તે રીતે ચલાવાય છે અને ખાસ કાળજી લેવાય છે કે બાળકોમાં શરૂઆતની / ઉત્સાહીત ઉંમરે સર્જનાત્મકતા અને વાચનટેવ નિર્માણ થાય. બાળકો અને યુવાન લોકોમાં કલ્પના શક્તિ અને સર્જનાત્મકતાના ઉત્તેજન માટે તે સેવાઓનું સંચાલન કરે છે. બાળકોમાં પુસ્તક પ્રેમ અને વાચનટેવના વિકાસ દ્વારા સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ભાવિ માહિતીપ્રદ શિક્ષિત નાગરીકોનું નિર્માણ કરે છે.

2.5.7 સમાજના પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિજન્ય વિભાગોને સેવાઓ :

(Services to the Disadvantaged Sections of the Society)

કોઈપણ કારણોસર સમાજના કેટલાક વિભાગો કે જેઓ તેઓની નિયમિત સેવાઓનો લાભ લઈ શક્યા નથી તેમના માટે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની ખાસ જવાબદારી છે. કેટલાક ઉપભોક્તાઓ નિયમિત સેવાઓ અને સાધનોનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી, દાખલા તરીકે, તેમને વિશિષ્ટ સેવાઓ અને સામગ્રી પૂરા પાડવામાં આવે છે. ભાષાકીય લઘુમતિઓ જુદા જૂથમાં રહેતા લોકો, અસમર્થ લોકો, વયસ્ક અને અશક્ત લોકો, દવાખાનામાંના લોકો અથવા કેદીઓ વગેરે

2.5.8 સમાજની જુદી જુદી જરૂરિયાતો માટે અપનાવેલ સંગ્રહ વિકાસ અને સેવાઓ :

(Collection Development and services Adopted to the Different Needs of the Society)

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય એવી સંસ્થા છે જેનું નિર્માણ નિભાવ અને સંચાલન સમાજ કરે છે, તેનો સંગ્રહ વિકાસ અને સેવાઓ તેવી રીતે અપનાવેલી હોવી જોઈએ કે જે સમાજની જુદી જુદી જરૂરિયાતોને પહોંચી શકે. તમામ ઉંમરના જૂથો, બાળકથી ઘરડા લોકો, તેમની જરૂરિયાતોને સંબંધિત સામગ્રી મેળવી શકે. સંગ્રહ અને સેવાઓ તમામ પ્રકારના યોગ્ય માધ્યમ, આધુનિક પ્રૌદ્યોગિકી તેમજ પરંપરાગત સામગ્રીનો સમાવેશ કરવો જોઈએ. ઉચ્ચ ગુણવત્તાયુક્ત અને સંબંધિત સ્થાનિક જરૂરિયાત અને પરિસ્થિતિ સંબંધિત પ્રાથમિક સંગ્રહ, વિકાસ અને સેવાઓ હોવી જોઈએ. સાધનોમાં સમાજના પ્રવર્તમાન વલણોના વિચારો અને પ્રવૃત્તિઓ અને મૂલ્યાંકન એ ઉપરાંત માનવની કોઈકની પાછળની યાદદાસ્તા અને કલ્પના શક્તિ પણ ચોક્કસ પ્રતિબિંબિત થતી હોવી જોઈએ. પ્રદેશના ગ્રામ અને શહેરી વિસ્તારની વિવિધ જરૂરિયાતો સંગ્રહ અને સેવામાં ચોક્કસ સ્વીકારેલી હોવી જોઈએ.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયનો સંગ્રહ અને સેવાઓ કોઈ પણ પ્રકારની વિચારસરણી, રાજકીય અથવા ધાર્મિક નિયંત્રણ કે વેપારી દબાણોને આધીન ન હોવા જોઈએ.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના મિશનો : સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના મિશનો, નીચેના ચાવીરૂપ મિશનો જે માહિતી, અક્ષરજ્ઞાન શિક્ષણ અને સાંસ્કૃતિકતા સાથે સંબંધિત છે કે જે ગ્રંથાલય સેવાઓમાં હાઈ છે.

2.5.9 સમાજની નિષ્પક્ષપાત લોકશાહી સંસ્થા તરીકે (As an Impartial Democratic Institution of the Society)

જૂથો વચ્ચે મિત્રતાની વિવિધ માનવીય અને માનની લાગણીઓના વિકાસમાં તે મદદરૂપ બને છે. તે ભાષા, ધર્મ, રિવાજો અને રીતભાતની સમાજ દ્વારા લોકશાહીના પ્રાણ અને સાંસ્કૃતિકતાની સમજ અને મજબૂતીના વિકાસમાં મદદરૂપ બને છે. તે અજ્ઞાન અને અંધશ્રદ્ધાને પણ દૂર કરવામાં મદદરૂપ બને છે. તે વૈચારિકશક્તિને ઉત્તેજન આપે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય એ લોકશાહી સંસ્થા છે. તેનું સૌથી મહત્વનું મિશન સમાજની પ્રગતિનું છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો : (Self Check Exercises)

- (1) સામાજિક સંસ્થા તરીકે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની વૃદ્ધિ જણાવો.
- (2) સાંસ્કૃતિક વિકાસમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની અસરની ચર્ચા કરો.
- (3) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની મૂળભૂત ખાસિયતો ટૂંકમાં વર્ણવો.

નોંધ : (i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારા ઉત્તરો લખો.

(ii) તમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારા ઉત્તરો સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.6 સારાંશ (SUMMARY)

આ એક સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના વિકાસની ટૂંકી પ્રસ્તાવના છે અને તેના સામાજિક સંસ્થા તરીકેના વિકાસ માટેના વિવિધ પરિબલો સમજાવે છે. સામાજિક સંસ્થા હોવાના કારણે સમાજ પ્રત્યેની તેની પ્રતિબદ્ધતા અને અપેક્ષાઓ એ કેટલાક પ્રશ્નો છે જેની આ એકમમાં ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે.

આ એકમની ચર્ચા સમાપન તરફ દોરી જાય છે કે સાર્વજનિક ગ્રંથાલય નિપક્ષપાત લોકશાહીની સંસ્થા છે જેનું નિર્માણ, નિર્વાહ અને સંચાલન સમાજ દ્વારા થાય છે, જે સમાજની શૈક્ષણિક, સાંસ્કૃતિક, મનોરંજનાત્મક, આધ્યાત્મિક અને માહિતીની જરૂરિયાતો સંતોષે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય એ સમુદાયનો પ્રતિનિધિ છે જે તેના નાગરિકોની બધી જ જરૂરિયાતો સાથે સંબંધ ધરાવે છે. આ એકમમાં યુનેસ્કો સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ઘોષણાપત્ર (1994), ની અદ્યતન આવૃત્તિ કે જે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયિત્વના ક્ષેત્રમાં ઘણો અગત્યનો અને પાયાનો પ્રલેખ છે. તેના સાપેક્ષમાં વિગતોની ચર્ચા કરવામાં આવે છે.

2.7 'તમારી પ્રગતિ ચકાસો'ના ઉત્તરો (ANSWERS TO SELF CHECK EXERCISES)

- (1) સામાજિક સંસ્થા તરીકે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની વૃદ્ધિ (i) રિનેશન્સની શરૂઆતથી અને વ્યક્તિગત દૃઢ નિશ્ચયથી (ii) છાપકામની શોધથી (iii) વૈશ્વિક શિક્ષણના ફેલાવાથી (iv) સાક્ષરતાના ફેલાવાથી (v) સંસ્કાર સંપન્ન પરોપકારી વ્યક્તિઓ અને સંસ્થાઓની ભૂમિકા (vi) માહિતી અને જ્ઞાનની પ્રેરણા માટેની અગત્યતા (vii) મનોરંજન અને ફુરસદના સમયનો ઉપયોગના સ્વીકારની શરૂઆતથી થઈ છે.
- (2) સાંસ્કૃતિકને સમૃદ્ધ કરવા સ્પર્ધા, સંમેલન/ ચર્ચા, પુસ્તક વાર્તાલાપ, પ્રદર્શનો, સિનેમા બતાવવી, ભાષણો, ધ્વનિ (જીવંત અથવા ગ્રામોફોન ઉપર) વગેરે ઘણી પ્રવૃત્તિઓ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયે માથે સ્વીકારેલ છે.
- (3) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની ખાસીયતો આ છે. (i) લોકશાહીની વ્યાખ્યાના પાયા ઉપર તે છે. ગ્રંથાલય લોકો માટે છે લોકો વડે છે અને લોકોથી છે. (ii) પ્રવેશમાં સમાનતા (iii) સેવાઓ વિનામૂલ્યે

2.8 ચાવીરૂપ શબ્દો (KEY WORDS)

- અશક્ત (Infirm) : અશક્ત, રોગી દબાણ અથવા વજન ન ખમી શકે તેવું
- રિનેશન્સ (Renaissance) : સાંસ્કૃતિક, વૈજ્ઞાનિક, આર્થિક, અથવા બીજી પ્રવૃત્તિના ક્ષેત્રોમાં ફરી ઉત્સાહ જગાડવો અથવા મહત્વનો સુધારો અને નવી જીંદગી આપવી.
- સ્વ-શિક્ષણ (Self Education) : જાતે શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવું ઔપચારિક સૂચના સિવાય અંગત અધ્યપનથી

2.9 સંદર્ભો અને વિશેષ વાચન (REFEREENCES AND FURTHER READING)

- Bunch, Allan(1982), Community Information Services. London: Clive Bingley.
- Gerard, D, ed. (1978) , Libraries in Society; A Reader. London; Clive Bingley.
- Harrison, K.C.(1977), The Library and the Community: London: Andre Deutsch.
- Jhonson, Alwin (1939). The Public Library: A People's University. N.Y : American Association for Adult Education.
- Khanna, J.K.(1987}. Library and Saciety, Kurukshetra : Research Publication.
- Murison, W.J. (1988). The Public Library: Its Origin, Purpose, and Significance. London : Clive Bingley.
- Ranganathan, S.R. (1969). Free Book Service for All: An International Survey, Bombay: Aisa
- Unesco Public Library Manifesto, 1994.
- Usherwood, Bob(1989), The Public Library as Public Knowledge. London : Library Association.

પરિશિષ્ટ(APPENDIX): યુનેસ્કો સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ઘોષણાપત્ર -૧૯૯૪ (UNESCO PUBLIC Public Library Manifesto- ૧૯૯૪) સમાજ અને વ્યક્તિઓની સ્વતંત્રતા, સમૃદ્ધિ અને વિકાસ પાયાના માનવીય મૂલ્યો છે. તેઓ ફક્ત સંપૂર્ણ માહિતીસર નાગરિકો કે જે તેમના લોકશાહી હક્કોનો ઉપયોગ કરતા અને સમાજમાં ગતિશીલ ભૂમિકા અદા કરતા લાયકાત પામી શક્યા હશે. લોકશાહીનો વિકાસ અને રચનાત્મક ભાગીદારી એ સંતોષકારક શિક્ષણ ઉપરાંત વિનામૂલ્યે જ્ઞાનનો અસમિતિ વધારો, વિચારો, સાંસ્કૃતિકતા અને માહિતી ઉપર આધારિત છે.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય જ્ઞાનનું સ્થાનિક પ્રવેશદ્વાર છે. જે વ્યક્તિગત અને સામાજિક જૂથને જીવનપર્યંત શિક્ષણ, સ્વતંત્ર નિર્ણય શક્તિ અને સાંસ્કૃતિક વિકાસની પ્રાથમિક શરત પૂરી પાડે છે.

ઘોષણાપત્ર યુનેસ્કોની સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની માન્યતા જાહેર કરે છે કે જે શિક્ષણ, સાંસ્કૃતિક અને માહિતી માટે વિદ્યમાન બળ છે અને માહિતીના પ્રતિનિધિ તરીકે પુરુષ અને સ્ત્રીના મગજ દ્વારા શાંતિ અને આધ્યાત્મિકતા કલ્યાણને ઉત્તેજન આપે છે.

યુનેસ્કો, તેથી કરીને રાષ્ટ્રીય અને સ્થાનિક સરકારોને સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના વિકાસમાં મદદ કરવા અને સક્રિય રીતે સામેલ થવા ઉત્તેજન આપે છે.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય :

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય એ તમામ પ્રકારનું જ્ઞાન અને માહિતી તેના ઉપલોક્તાઓ ઉપલબ્ધ કરી આપતું સ્થાનિક માહિતી કેન્દ્ર છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ઉંમર, જ્ઞાતિ, જાતિ, ધર્મ રાષ્ટ્રીયતા ભાષા અથવા સામાજિક મોભાના ભેદભાવ સિવાય સમાનતાના ધોરણે બધાને સેવા આપે છે. તેમને વિશિષ્ટ સેવાઓ અને સાધનો પૂરા પાડવા જોઈએ તેમાંના ઉપલોક્તાઓ દાખલા તરીકે, ભાષાકીય લઘુમતીઓ, અસમર્થ લોકો અથવા દવાખાનામાંના દર્દીઓ અથવા કેદીઓ. કોઈપણ કારણસર નિયમિત સેવાઓ અને સાધનોનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી.

તમામ ઉંમરના જૂથો તેમની જરૂરિયાતોને સંબંધિત સાધનો મેળવી શકે. સંગ્રહ અને સેવાઓ બધા જ પ્રકારની સામગ્રી અને આધુનિક પ્રૌદ્યોગિકી એ ઉપરાંત પરંપરાગત સાધનોનો સમાવેશ કરવો જોઈએ. ઉચ્ચ ગુણવત્તાયુક્ત અને સ્થાનિક જરૂરિયાત અને પરિસ્થિતિ સુસંગતા પ્રાથમિક છે. સાધનોમાં સમાજના પ્રવર્તમાન વલણો અને મૂલ્યાંકનો, એ ઉપરાંત માનવીની કોઈકની પાછળની યાદસ્તાન અને કલ્પનાશક્તિ પણ ચોક્કસ પ્રતિબિંબિત થતી હોવી જોઈ.

સંગ્રહ અને સેવાઓ કોઈપણ પ્રકારના રાજકીય અને ધાર્મિક નિયંત્રણ કે વેપારી દબાણોને આધીન વિચારસરણી હોવી ન જોઈએ.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયનું જીવન ધ્યેય :

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયનું મિશન, નીચે દર્શાવેલ ચાવીરૂપ જીવન ધ્યેય કે જે માહિતી, અક્ષરજ્ઞાન, શિક્ષણ અને સાંસ્કૃતિ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. જે સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓનું હાર્દ છે.

1. બાલ્યાવસ્થાથી જ બાળકોમાં વાચનટેવ નિર્માણ કરવી અને મજબૂત બનાવવી.
2. વૈયક્તિક અને સ્વનિર્ભર બંને શિક્ષણ એ ઉપરાંત ઔપચારિક શિક્ષણને તમામ કક્ષાએ મદદ કરવી.
3. અંગત સર્જનાત્મક વિકાસની તક પૂરી પાડવી.
4. બાળકો અને યુવાન લોકોની કલ્પનાશક્તિ અને સર્જનાત્મકતાને ઉત્તેજન આપવું.
5. સાંસ્કૃતિક વારસાની જાગૃતિને ઉત્તેજન આપવું, કળા, વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધિઓ અને ફેરફારોની કદર કરવી.
6. લલિતકળાઓની તમામ અભિવ્યક્ત કરવા માટેની પ્રાપ્તિ પૂરી પાડવી.
7. સમાજના આંતર સાંસ્કૃતિક સંવાદ અને સાંસ્કૃતિક વિવિધતાને સંમતિ આપવી.
8. મૌખિક પરંપરાને આધાર આપવો.
9. નાગરિકોની તમામ પ્રકારની પ્રાદેશિક માહિતીને પ્રાપ્તિની ખાત્રી પૂરી પાડવી.
10. સ્થાનિક સાહસિકો, મંડળો અને રસ ધરાવતા જૂથોને પૂરતા પ્રમાણમાં માહિતી પૂરી પાડવી.
11. માહિતી અને પ્રૌદ્યોગિકી સાક્ષરતા કુશળતાના વિકાસને સરળ બનાવવો.
12. તમામ ઉંમરના જૂથ માટે તે અક્ષરજ્ઞાન પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યક્રમોને આધાર આપે છે. અને ભાગીદારી કરે છે, જરૂર જણાય તો આવી પ્રવૃત્તિઓની શરૂઆત કરે છે.

નાણાંકીય અધિનિયમ અને નેટવર્ક :

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સૈદ્ધાંતિક રીતે વિનામૂલ્યે હોઈ શકે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની જવાબદારી સ્થાનિક અને રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળોની છે. તે ચોક્કસ અધિનિયમથી આધારિત છે અને નાણાંકીય રાષ્ટ્રીય અને સ્થાનિક સરકારો દ્વારા છે. સાંસ્કૃતિક, માહિતીની જોગવાઈ, અક્ષરજ્ઞાન અને શિક્ષણના આવશ્યક ઘટકોની લાંબા સમયની વ્યૂહરચના તેની પાસે છે. રાષ્ટ્રભરમાં ગ્રંથાલય પરસ્પર અનુકૂળન અને સહકાર નિશ્ચિત કરવા અધિનિયમ અને વ્યૂહરચના યોજના નક્કી કર્યા પ્રમાણે ધોરણસરના પણ સેવા આધારિત ચોક્કસ નક્કી કરી અને રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય નેટવર્કનો પ્રોત્સાહિત કરે છે.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ચોક્કસપણે રાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રીય સંશોધન અને વિશિષ્ટ ગ્રંથાલયો એ ઉપરાંત શાળાઓ, મહાશાળાઓ અને વિશ્વવિદ્યાલયોના ગ્રંથાલયોમાં સંબંધિત રીતે આકાર પામવું જોઈએ.

ક્રિયા પ્રક્રિયા અને સંચાલન :

સ્પષ્ટ નીતિ અનિવાર્ય સ્પષ્ટપણે વ્યક્ત કરવી જે હેતુઓ, અગ્રતા અને સેવાઓ સ્થાનિક લોકોની જરૂરિયાતને વ્યાખ્યાયિત કરતી હોય. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયે અસરકારક અને વ્યવસાયિક સંચાલનની ક્રિયા પ્રક્રિયાના ધોરણોનું સંયોજન કરવું જોઈએ.

સંબંધિત ભાગીદારો સાથે સહકાર કરવો. દાખલા તરીકે, ઉપભોક્તા જૂથો અને બીજા સ્થાનિક ક્ષેત્રીય, રાષ્ટ્રીય એ ઉપરાંત આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરના વ્યવસાયિક જૂથો.

એક પ્રદેશના તમામ સભ્યોને સેવાઓ ભૌતિક રીતે મળી શકે તેમ હોવી જોઈએ. આ માટે જરૂરી છે કે ગ્રંથાલય ભવન સારી જગ્યાએ આવેલું હોવું જોઈએ, વાચન અને અભ્યાસની સારી સગવડો, આ ઉપરાંત સંબંધિત યાંત્રિકી અને પૂરતા પ્રમાણમાં ખુલ્લું રહેવું જોઈએ કે જે ઉપભોક્તા ને અનુકૂળ હોય. જેઓ ગ્રંથાલયની મુલાકાતે આવી શકતા નથી. તેમને સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે પૂરતો ન્યાય આપવો જોઈએ.

ગ્રામ અને શહેરી વિસ્તારના લોકોની જુદી જુદી જરૂરિયાતો પ્રમાણે ચોક્કસ ગ્રંથાલય સેવાઓ અપનાવવી જોઈએ

ગ્રંથપાલ ઉપભોક્તા અને સંસાધનો વચ્ચે સક્રિય મધ્યસ્થી છે. વ્યવસાયિક અને સતત શિક્ષણ ગ્રંથપાલ આવશ્યક જરૂરી સેવાઓ નિશ્ચિત કરશે.

ઉપભોક્તાઓને તમામ સ્ત્રોતના ફાયદા મેળવવામાં મદદ કરવા માટે બહિર્ગત અને ઉપભોક્તા શિક્ષણ કાર્યક્રમ પૂરા પાડવા જોઈએ.